

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Franciszka Krawczyka pod tytułem *Nauka bez centrum? Opór przeciw dominacji centrum na akademickich peryferiach*, napisanej pod kierunkiem dr hab. Emanuela Kulczyckiego, prof. UAM (promotor pomocniczy dr Krystian Szadkowski)

Wstęp

Centralne zagadnienie recenzowanej rozprawy doktorskiej to problem nierówności w nauce, szczególnie pomiędzy globalnym centrum a obszarami definiowanymi jako peryferyjne. Jej oryginalna tematyka wiąże się z wieloma innymi problemami, często rozpatrywanymi przez filozofów, takimi jak: autonomia nauki, wolność akademicka, determinizm, antykapitalizm, dekolonizacja, hegemonia i władza, opór i epistemologiczne uwarunkowania oporu, sprawczość, solidarność, marazm, stosunek ruchów antysystemowych do państwa, wyobraźnia i jej komponenty.

Już na wstępie warto podkreślić, że rozprawa ma charakter głęboko interdyscyplinary. Autor wykorzystuje wiele badań socjologicznych, analiz historycznych, a także pojęć bliskich takim dziedzinom, jak politologia czy kulturoznawstwo. Jak jednak sądzę, omawiana problematyka wpisuje się jednak również w obszar filozofii społecznej, filozofii polityki czy też filozofii nauki – rozumianej jako dyscyplina stawiająca pytania o cywilizacyjną rolę wiedzy, akademii, ekspertów i intelektualistów.

Doktorant podkreśla wprost, że w rozprawie mierzy się z następującymi zadaniami o charakterze filozoficznym: 1) rozbudowanie aparatury pojęciowej szeroko komentowanego modelu systemu światowego Immanuela Wallersteina (por. s. 13), 2)

dostarczenie filozoficznej rekonstrukcji oporu akademickiego, na podstawie wybranych studiów przypadków (por. s. 14), 3) stworzenie spójnego języka do opisu zjawiska oporu w akademii (por. s. 11). W mojej opinii wspomniane tu cele zostały z powodzeniem zrealizowane.

Studia przypadków zawarte w rozprawie dotyczą: 1) analizy retoryki czasopisma „Po prostu” w latach 1947-1953, do której autor wykorzystał metodologię kodowania oraz narzędzie cyfrowe MAXQDA, 2) analizy roli Komunistycznego Uniwersytetu Mas Pracujących w Moskwie w latach 1921-1938, 3) pogłębionej analizy retorycznej wybranych aspektów twórczości K. Ajdukiewicza i 4) S. Ossowskiego. Autor w udany sposób pokazał specyfikę polskiego niejawnego oporu akademickiego w interesującym go, wczesnym okresie istnienia PRL-u.

Struktura rozprawy

Recenzowana rozprawa doktorska składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, a także Podsumowania, Spisu Ilustracji, Bibliografii i Aneksu (zawiera on tabelę artykułów pisma „Po prostu”, przeanalizowanych przez autora w rozdziale czwartym). Rozprawę napisano w języku polskim, liczy ona 370 stron. Struktura rozprawy i konstrukcja rozdziałów nie wzbudzają większych wątpliwości. Bibliografia i przypisy pracy zostały przygotowane prawidłowo. Autor samoświadomie odnosi się do tradycji translatorskich wykorzystywanych przez siebie kategorii, co uważam za wartościowe. Literatura przedmiotu rozprawy jest aktualna i adekwatnie dopasowana do tematyki badań. Wstęp i Podsumowanie zostały przygotowane szczególnie profesjonalnie, co zasługuje na pochwałę.

Ocena aspektu językowego rozprawy

Pod względem językowym i redakcyjnym rozprawa została przygotowana wzorowo. Napisano ją przyjaznym dla czytelników, transparentnym stylem. Mgr Krawczyk unika niepotrzebnego komplikowania argumentacji. Co nieuniknione, praca zawiera drobne błędy stylistyczne i interpunkcyjne (np. „w skutek” na s. 154,

„konkretyzować w stosunku do konkretniej określonych przypadków” na s. 97, czy kumulacja siedmiu błędów literowych na s. 57). Szczególnie często, prawie notorycznie autor umieszcza przymiotniki przed rzeczownikami. Tymczasem w języku polskim piszemy np. o „teoretyzowaniu infrapolitycznym”, a nie „infrapolitycznym teoretyzowaniu”, o „relacji centro-peryferyjnej”, a nie „centro-peryferyjnej relacji”, o „położeniu geograficznym”, a nie „geograficznym położeniu”, itd.

Ocena metodologii i aspektów merytorycznych rozprawy

Jak uważam, rozprawa została przykładowo zaprojektowana pod względem metodologicznym, a także analitycznym i pojęciowym. W toku wywodu prawidłowo zinterpretowane i wykorzystane zostały liczne tezy i pojęcia wielu autorów: I. Wallersteina, J. C. Scotta, G. Arrighiego, R. Prebisha, F. Braudela, E. Saida, A. Hirschmanna, S. Fitzpatrick, S. Marginsona, R. Mediny, H. Arendt, B. de Sousa Santosa, B. Kagarlickiego, Ch. W. Millsa, D. Harveya, E. Traverso, M. Haivena, A. Vatansever, A. Kolemen, K. Ajdukiewicza, S. Ossowskiego i innych. Autor twórczo odnosi się do współczesnych badań i dyskusji polskich autorów (z częścią z nich przekonująco polemizując), takich jak P. Hübner, M. Chałubiński, R. Kuliniak, M. Janion, A. W. Nowak, T. Zarycki, M. Bobako, M. Buchowski czy J. Sowa.

Co ważne, rozprawa nie jest mimo to nazbyt złożona teoretycznie i nie zawiera niepotrzebnych erudycyjnych „popisów”, które często pojawiają się w pracach naukowych przygotowywanych na tytuł bądź stopień, utrudniając śledzenie toku wywodu.

Najważniejszymi pojęciami przedyskutowanymi w rozprawie są: centrum, peryferie, półperyferie, ruch antysystemowy, opór, orientalizacja, demi-orientalizm, prowincjonalizacja, epistemobójstwo, imperium peryferii, wyobrażona geografia, przedmioty podporządkowujące, wyobrażenia socjologiczne, geografia krytyczna, melancholia lewicy, infrapolityka, opór ukryty, ukryte protokoły, efekt kaskady, wolność akademicka (wolność nauki), totalitaryzm, prekaryzacja akademii (jako narzędzie zniewolenia), nieposłuszeństwo w myśleniu.

Mgr Franciszek Krawczyk wprowadza też autorskie, inspirujące kategorie: wyobrażonej geografii antysystemowej, teoretyzowania infrapolitycznego, solidarnego drugiego świata, reputacji w miejsce pogoni za prestiżem. W odniesieniu do dwóch pierwszych pojęć odczuwałam pewien niedosyt dotyczący ich treści. Dookreślenie obu pojęć przedstawione przez autora w pracy (np. wyobrażonej geografii antysystemowej jako zespołu idei: solidarności w walce z hegemonią centrum, która jest denaturalizowana, wzbogaconej przez wyobrażenie sprawczości i skuteczności ruchów antysystemowych) wydało mi się bardzo abstrakcyjne a zarazem mało zaskakujące poznawczo. Jestem ciekawa, czy doktorant mógłby wskazać więcej konkretnych treści, ciekawych poznawczo zależności, mechanizmów, założeń charakteryzujących zarówno wyobrażoną geografie antysystemową, jak i teoretyzowanie infrapolityczne? Chodzi mi o motywy lub odkrycia, które także współcześnie mogłyby posłużyć badaczom i badaczkom poszukującym społecznych punktów przełomowych, umożliwiających ludzkości wyrwanie się z marazmu *business as usual* późnego kapitalizmu, który wiedzie do destrukcji systemów planetarnych, powiększając równocześnie nierówności.

Praca formułuje wiele poruszających wniosków dotyczących na przykład złudnej istoty fenomenu cytowalności lub też paraliżującej w swych skutkach pogoni nauki za oryginalnością (s. 229). Krawczyk pokazuje, z jakich powodów sam ścisły podział dyscyplinarny okazuje się funkcjonalny dla hegemonicznej władzy centrum. Za innymi autorami demaskuje on funkcje rankingów, rolę grupy International Ranking Expert i szkodliwość neoliberalnych wskaźników sukcesu w nauce. Doktorant opowiada się za budowaniem reputacji w środowisku, zamiast pogoni za odzwierciedlanym przez punktację prestiżem, która gruntuje nierówności między centrum a peryferiami.

Konkluzje rozprawy przyjmuję jako pouczające. Autor pisze: „Nauka bez centrum będzie realna o tyle, o ile akademicy będą potrafili wyobrazić sobie siebie jako część ruchu społecznego, który to centrum unieważnia” (s. 297). Zgadzam się z opinią doktoranta, że kluczowe w przyszłości byłoby pokazanie, jak wyobrażona geografia antysystemowa (która otwiera się na możliwą sprawczość ruchów antysystemowych, takich jak np. współczesny ruch klimatyczny) i teoretyzowanie infrapolityczne mogłyby ze sobą współgrać (pomimo tego, że na pierwszy rzut oka wchodzą one ze sobą w

konflikt) (por. s. 283). W pełni zgadzam się z doktorantem, że poszerzanie wyobraźni i krytycyzm wobec zależności hegemonicznych to kluczowe funkcje filozofii.

Moim zdaniem, szczególne znaczenie badań oraz konkluzji doktoranta polega na tym, że potrafił on odnieść omawianą problematykę do palących kwestii współczesności. Pracę przenika trudne pytanie o warunki podtrzymywania antykapitalistycznej, antysystemowej nadziei (por. s. 292). Autor szuka sposobu na podbudowanie ducha prorównościowej sprawczości, wbrew marazmowi neoliberalnego kapitalizmu XXI stulecia. W tym wymiarze wnioski rozprawy twórczo wykraczają poza tytułowy problem nierówności w nauce.

Drobne wątpliwości i uwagi krytyczne

Mankamentem narracyjnym rozprawy – ku zaskoczeniu recenzentki – okazuje się nadmiar powtórzeń uczulających czytelników co do tego, w jakim kierunku zmierzają poszczególne kroki argumentacji. Zazwyczaj młodzi badacze mają ogromne trudności z prowadzeniem świadomej metanarracji tego typu. Doktorant jednak opanował tę umiejętność do perfekcji, ale zarazem – w mojej ocenie – techniki tej nadużył. Podczas lektury można odnieść wrażenie, że więcej w pracy jest zapowiedzi mówiących o tym, co w kolejnych rozdziałach i podrozdziałach się dokona, niż samej realizacji osiągnięć teoretycznych i badawczych, na które z narastającym utęsknieniem zaczyna czekać czytelniczka. W mojej ocenie, po skorygowaniu tej manieri – co dodatkowo skróci rozprawę – mogłaby ona zostać wydana drukiem.

Na s. 110 autor zapowiada, że wskaże „filozoficzne podstawy myślenia o totalitaryzmie”. Wydaje mi się, że czyni to dość wybiórczo, jedynie w wąskim zakresie, a zapowiedź ta została sformułowana na wyrost.

Na s. 165 autor pisze: „Orient i Okcydent lub Wschód i Zachód”, co sugeruje, że pojęcie Wschodu i Orientu różnią się od siebie. Jeśli tak, warto byłoby wyjaśnić, na czym to polega.

W rozprawie wspomniane zostaje kilka razy pojęcie „nauki walizkowej”. W mojej ocenie należałoby dookreślić znaczenie tego pojęcia.

Konkluzja

Biorąc pod uwagę wskazane wyżej elementy oceny stwierdzam, że rozprawa magistra Franciszka Krawczyka stanowi oryginalne ukazanie i rozwiązanie problemu, zaś sposób jego rozwiązania wskazuje na szeroką ogólną wiedzę teoretyczną magistranta w dyscyplinie oraz dowodzi, że bez wątpienia posiada on umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W związku z powyższym uważam, że recenzowana praca spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim zgodnie z Ustawą z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Z przyjemnością wnoszę zatem o dopuszczenia mgr Franciszka Krawczyka do kolejnych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

Em Bingle